11/04/2021

Ιστορική ομιλία στη Μητρόπολη Αθηνών: «Ελησμόνησαν οι αρμόδιοι και οι επίσημοι την Θυσίαν του Πατριάρχου»

/ Γνώμες

«Ελησμόνησαν οι αρμόδιοι και οι επίσημοι την Θυσίαν του Πατριάρχου… Όπως εξέχασαν και την γενικώτερη αυτοθυσίαν της Μάνας Εκκλησίας, την αιματοχυσίαν και τις χαίνουσες πληγές της Μεγάλης του Γένους των Ελλήνων, αλλά και όλων των Ρωμηών, Μάνας… της αγίας μας Εκκλησίας!» (Απόσπασμα της σημερινής ομιλίας του Ιεροκήρυκα της Μητροπόλεως Αθηνών π. Χρυσοτόμου Κουλουριώτη που μεταδόθηκε ζωντανά από την ΕΡΤ 2)

- **Του Δημητρίου Σκρέτα**

Ένας διαφορετικός λόγος ακούστηκε σήμερα στο κήρυγμα στην Μητρόπολη Αθηνών από τον Ιεροκήρυκα της Μητρόπολης, Πατήρ Χρυσόστομο Κουλουριώτη. Ένας λόγος που μετά από 200 χρόνια μας καλεί να ανατρέξουμε στην ιστορία και να δούμε τα γεγονότα στην πραγματική τους διάσταση μέσα από την κριτική σκέψη και όχι όπως μας παρουσιάζονται ακόμα και σήμερα από το φραγκικό μοντέλο, που χαρακτηρίζει την Ελληνική επανάσταση κοινωνική, ταξική.

ΒΙΝΤΕΟ ΑΠΟ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΜΙΛΙΑ

Η ανδρεία των Ελλήνων της επανάστασης πηγάζει από την ορθόδοξη πίστη, η οποία, όπως ορθά αναφέρεται στην ομιλία, διαμορφώθηκε μέσα στο Εκκλησιαστικό γεγονός και το ήθος του Ευαγγελίου και με πυρήνα της Ορθοδοξίας τον Μοναχισμό, ο οποίος ανέδειξε τους ηγέτες της μέσα από την εμπειρική θεολογία.

Αυτό το φραγκικό μοντέλο από τότε προσπαθεί να μειώσει τη σημασία της Ελληνικής επανάστασης, αποκόπτοντας την από την Εκκλησία. Μας παρουσιάζει απλά ξεκομμένα γεγονότα χωρίς σύνδεση και κριτική, ενώ αποσιωπάται η στάση των ξένων δυνάμεων και η αντίληψη της για την Ελληνική επανάσταση.

Ο Ρωμιός δεν είχε όπλα, χρήματα, εξοπλισμό και μέγεθος για να εναντιωθεί στην οθωμανική αυτοκρατορία, σε αντίθεση με τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης η οποία απλά μετρούσε τις δυνάμεις της και ζύγιζε μαθηματικά τις δυνατότητες της. Αυτό λοιπόν που τον οδήγησε δεν ήταν η στατιστική, αλλά η πίστη…

Ομιλία περί του αγίου ενδόξου Ιερομάρτυρος Γρηγορίου του Ε,΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (τη Δ΄ Κυριακή των Νηστειών, 11/4/2021)

(Α)

«Φωτί οὐρανίῳ καταλάμπεται σήμερον αὕτη ἡ σκηνή!».

Διότι ἡ σκηνή τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Εἶναι ὁ φοβερός αὐτός τόπος, ὁ Ναός πού εὑρισκόμεθα,

αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ!

Ἐδῶ εἶναι ἡ πύλη ἡ κατά ἀνατολάς βλέπουσα, πού φωτίζεται ἀπό τήν οὐράνια δόξα τῶν Ἁγίων, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων, τῶν Ἱεραρχῶν, τῶν Ἱερομαρτύρων, τῶν Ὁσίων καί τῶν Δικαίων.

Δίκαια, λοιπόν, σήμερα καταλάμπεται ἐτούτη ἡ σκηνή, πού μᾶς περιλαμβάνει, μᾶς περικλείει, μᾶς ἁγιάζει, μᾶς φωτίζει καί τήν ὁποία ἱερῶς διακονοῦμεν, ὡς τήν ἔχουσα τά πρεσβεῖα καί τά πρωτεῖα μέσα στήν Ἑλληνική Ἐπικράτεια, ὡς τήν πρώτη κυρίαν, νύμφην καί Μητρόπολιν τοῦ Κράτους. Σήμερα μάλιστα, πού μόλις μετά τήν χθεσινήν, συνεπληρώθηκαν 200 χρόνια ἀπό τήν θαυμαστήν θυσίαν τοῦ Ἱερομάρτυρος Πατριάρχου καί πρώτου Μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους μας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ τοῦ Ε΄.

Στόν ἀντίλαλον, λοιπόν, τῆς χθεσινῆς 200ης ἐπετείου τοῦ Μαρτυρίου Του – τήν Κυριακήν τοῦ Πάσχα τοῦ 1821- χρέος ἱερόν ἔχομεν, πρῶτον περί τοῦ Ἱεροῦ Προσώπου τούτου τοῦ ἁγίου μας νά ὁμιλήσωμεν, ἀφοῦ ἡ δεινή προπαγάνδα τῶν νεοεποχιτῶν διανοουμένων καί διαφωτισμένων τόν παρέβλεψε καί τόν σκιάζει.

Δι’ αὐτό καί ὁ ἱερός τοῦτος πρῶτος τῆς Χώρας Ἄμβων πρέπει:

-νά ὁμιλήσῃ,

-νά τιμήσῃ,

-νά θυμίσῃ,

-νά φανερώσῃ τήν ἀλήθειαν γιά τό θαῦμα τοῦ ‘21,

-νά περιγράψῃ τήν θυσίαν τοῦ Πατριάρχου,

τήν πρώτην θυσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως,

-νά ἀποϊδεολογοποιήσῃ τό γεγονός τῆς ἐθνικῆς μας παλλιγενεσίας,

-νά καταδείξῃ τήν ΑΛΗΘΕΙΑ, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τό 1821 εἶναι ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ καί ΓΕΝΝΗΜΑ καί ΘΡΕΜΑ,

-καί τέλος -ἄν εἶναι δυνατόν- νά ἐκπληρώσῃ ἐκ μέρους ὅλου τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων τό ἀνεξάντλητον χρέος πρός τήν Ἐκκλησία καί πρός τόν γενναῖον

Ἱερομάρτυρα Πατριάρχην καί ἡρωϊκόν Ἐθνάρχην!

Καί εἴπαμε ὅτι, καταλάμπεται ἡ σκηνή τοῦ Μητροπολίτικοῦ Ναοῦ τῶν περιωνύμων Ἀθηνῶν καί λάμπει μέ μιά μακρά λαμπαδηδρομία 200 χρόνων, πού προχωρᾶ ἐπί τά πρόσω, δέν γυρίζει ὀπίσω, ἀλλά πηγαίνει πρός τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ...

Φῶς, λοιπόν, ἀνέτειλεν ἡμῖν, ἀδελφοί, Φῶς ἐκ Φαναρίου, Φῶς ἐκ τῆς Μητροπόλεως τοῦ Γένους μας πρός τήν Μητρόποιλν τοῦ Κράτους!!!

Τό Φῶς αὐτό, ἡ λαμπάς ἡ περίλαμπρος καί πυρίκαυστος, ἡ λαμπάδα ἡ θυσιαστική, ἡ ὑπέρ τῆς πίστεως καί τοῦ Γένους ἡμῶν ἀναλωθεῖσα, εἶναι ὁ μέγας ἐν Πατριάρχαις καί μείζων τῶν Ἱερομαρτύρων ἀνεδείχθείς, ὁ ἀκόμη μέχρι σήμερα μαρτυρῶν συκοφαντούμενος στά χείλη καί στίς γραφῖδες τῶν ἱστορικῶν τοῦ ὑλισμοῦ

· ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄,

· ὁ Πατριάρχης τῆς θυσίας,

· ὁ Ἐθνάρχης τῆς ὁδύνης, ὅπως τόν ὠνόμασεν ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος,

· ὁ Κληρικός τῆς εὐθύνης,

· τῆς τιμῆς,

· τῆς δόξης,

· τῆς γενναιοφροσύνης,

· τῆς ἀκριβοῦς ποιμαντικῆς ὑπευθυνότητος!

· ὁ σοφός τῆς Ἐκκλησίας προνοητής καί Κυβερνήτης!

· ὁ ἄνθρωπος τῆς συγχωρητικότητος & τῆς μεγαθυμίας!

Αὐτός, λοιπόν, ἔφθασε σήμερα μέχρις ἡμῶν, χαρίεις, φωτεινός, εὐλογημένος, Θεοφόρος, Χριστοφόρος καί θεοστόλιστος, ὁ Πατριάρχης τοῦ Γένους, κρατῶντας στά χέρια Του ἀναμμένη τή δάδα τῆς Πίστεως καί τῆς Πατρίδος,

ἀλλά καί τό σχοινί τῆς θυσίας Του,

-ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἀκραιφνοῦς πίστεως & ἀφοσιώσεώς Του,

-ὡς ἀνάδειξιν τῆς χριστοειδοῦς ποιμαντορίας Του,

-καί ὡς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης Του εὐθύνης.

Ἔφθασε φωνάζοντάς μας, νήθοντας τίς ἀκοές, ἀλλά καί τήν συνείδησι τῶν Πανελλήνων:

«Μή λησμονεῖτε τό σχοινί, παιδιά, τοῦ Πατριάρχου Σας!».

Ὅθεν, ἀπό τό ἀειλαμπές Φανάριον, τό ἱερόν φῶς τοῦ ἁγίου Πατριάρχου τοῦ Γένους μας, Γρηγορίου τοῦ Ε΄, διακτινώνεται στά πέρατα τῆς γῆς καί πρῶτα ἔρχεται ἐδῶ, ὅπου ὁ τόπος τῆς καταπαύσεώς Του, ὁ τόπος τῆς ἀποθέσεως τῶν ἱερῶν λειψάνων Του. Ἡ κυρία ἀκτῖνα τοῦ οὐρανίου φωτός Του πρῶτον φαίνει πᾶσιν ἡμῖν, τοῖς ἐνθάδε, καί ἔπειτα διαμερίζεται εἰς νομάς φωτισμάτων πρός τίς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες μας καί πρός τά ὀρθόδοξα σπίτια τῶν Ἑλλήνων.

Β.

200 χρόνια!!! ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθές ἐπέρασαν μέ νωπά τά αἵματα τῆς ὁμολογίας καί τῆς θυσίας τοῦ Πατριάρχου. Καί συνεχίζει νά ὑπάρχῃ -καί θά ὑπάρχῃ ἕως τήν συντέλεια τῶν αἰώνων- μέσα ἐδῶ στόν Μητροπολιτικόν Ναόν τῆς Πατρίδος μας, στόν Ναόν τῆς Εὐαγγελιστρίας Θεοτόκου, Αὐτός ὁ Γενναῖος, ὡς σταθερά πνευματική καί χαριτόβρυτη ἀξία,

διά νά εὐαγγελίζεται τήν χαράν καί τήν ἐλευθερίαν τοῦ Ἔθνους μας. Ὅπως ἀκριβῶς, ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ εὐηγγελίσθη τήν χαράν και τήν σωτηρίαν τοῦ Γένους τῶν ἀνθρώπων καί ἡ Θεοτόκος, λαβοῦσα τά χαρᾶς Εὐαγγέλια, ἀπήντησεν «ναί», ἐν ὑπακοῇ πρός τόν Κτίστην, καί ἔτσι ἔσωσεν τήν ἀνθρωπίνην φύσιν, τόν κτιστόν ἄνθρωπον καί κατέστη οὕτως Αὐτή ἡ Κυρία καί Δέσποινα «μεθόριον ἀκτίστου καί κτιστῆς φύσεως», καί πλέον ὁδηγεῖ τό ἀποτυχημένον, τό διεσπασμένον, τό χωρισμένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, τό ἁμαρτωλόν γένος τῶν ἀνθρώπων στήν ἐλευθερίαν, καί ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοί ἄνθρωποι γινόμεθα, διά τῆς Θεοτόκου, τέκνα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τοιουτοτρόπως, ἡ ἰδία ἡ Θεοτόκος, στήν ἑορτήν Της ἐχάρισεν τήν ἐλευθερίαν στούς δύστυχους, καταπιεσμένους, τυραννισμένους, καί ἀπελπισμένους Ἕλληνες, πού «γιά τοῦ Χριστοῦ τήν Πίστιν, τήν ἁγίαν, καί τῆς Πατρίδος τήν ἐλευθερίαν», ἔπεσαν ἐπάνω στούς τυράννους καί ὁ Θεός ἔκαμε… τό θαῦμα Του!

Κατά πρόνοιαν ὅθεν, τοῦ Θεοῦ, ἡ ἡμέρα τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους, ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου, ἔγινε -καί πραγματικά καί συμβολικά- ἡ ἡμέρα τῆς παλιγγενεσίας τοῦ Γένους τῶν Ὀρθοδόξων Ρωμηῶν.

Πῶς ἔγινε αὐτό ἱστορικά;

Γ.

Νά! ἐκεῖ, στήν Ἁγία Λαύρα, στό ἱστορικόν Μοναστήριον τῆς καρδιᾶς τοῦ Μοριᾶ, εὑρίσκοντο ὁ ἡρωικός καί γενναῖος Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Δημητσανίτης, ἀνεψιός τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ καί οἱ λοιποί πρόκριτοι Ἀχαΐας καί Ἀρκαδίας, μέ ἀφορμήν τήν ἑορτήν τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ καί συνεδρίαζαν πολλές ἡμέρες γιά τό τί μέλει γενέσθαι…

Ἤδη, τήν 6ην Ἰανουαρίου 1821 εἶχεν ἀποβιβασθῇ ἀπό τά Ἑπτάννησα προερχόμενος στήν Μεσσηνιακήν Μάνην (στήν Καρδαμύλη) ὁ Κολοκοτρώνης, πού μαζί μέ τόν Παπαφλέσσα ἔφτασαν διά νά ὀργανώσουν τούς ἐντόπιους Ὁπλαρχηγούς πρός ἐξέγερσι ὅλης τῆς Μάνης, ἡ ὁποία τελικά πρώτη ἐκήρυξεν ἀνεξαρτησίαν της στήν Ἀερόπολι στίς 17 Μαρτίου 1821.

Πρίν νἄρθουν στήν Ἁγία Λαύρα οἱ πρόκριτοι τῆς Κεντρικῆς Πελοποννήσου, ἀπό 26 ἕως 29 Ἰανουαρίου 1821, συνεδρίασαν στή Βοστίτσα (τό Αἴγιον) μέ τόν Μητροπολίτην Γερμανόν καί μέ τήν παρουσία καί τίς εἰσηγήσεις τοῦ φλογεροῦ ἐθνεγέρτου Παπαφλέσσα.

22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλεξανδρος Ὑψηλάντης ἔφτασεν στό Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας καί μετά ἀπό δύο ἡμέρες 24 Φεβρουαρίου στέλνει στόν Τσάρο τήν παραίτησί του ἀπό ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος τοῦ Τσαρικοῦ Στρατοῦ καί κυκλοφορεῖ τήν ἐπαναστατική προκήρυξη: «Μάχου ὑπέρ Πίστεως καί Πατρίδος!» καλῶντας τούς Ἕλληνες να ξεσηκωθοῦν.

Ἐν τῷ μεταξύ, στήν Ἁγία Λαύρα συνεχίζουν νά συνεδριάζουν οἱ Πρόκριτοι καί οἱ Ὁπλαρχηγοί μέ τόν Μητροπολίτην Γερμανόν, ὅπου φθάνουν ὅλες οἱ εἰδήσεις διά τόν ξεσηκωμόν στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, στή Μάνη… καί διά τήν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως στίς 23 Μαρτίου στήν Καλαμάτα μέ Δοξολογία στόν ἱστορικόν Ναόν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων!

Τότε ὁ γενναῖος καί μεγαλοπρεπής Μητροπολίτης Γερμανός ἅδραξε τήν εὐκαιρίαν καί ὑπερβαίνοντας τό σκεπτικισμόν καί τίς ἐπιφυλάξεις μερικῶν ἐκήρυξε τήν ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ!!!

Διότι, ἤδη εἶχε λάβει συνθηματική εὐλογία καί ἐντολή διά Πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς

ἀπό τόν Ἀπρίλιον τοῦ 1820, ἀπό τόν θεῖον του καί Γέροντά του, τόν Πατριάρχην Γρηγόριον, τόν Ε΄, ἀπό τήν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ὁποῖος συνεσκιασμένα τοῦ ἔγραφεν: «...ἔλαβον τήν ἀπό 20 Ἀπριλίου 1820 ἐπιστολήν σου, ἡ ἀπόφασίς μου περί τῆς μελετωμένης ἀνορθώσεως τῆς Σχολῆς (;) τῆς πατρίδος μας εἶναι τοιαύτη ὡς ἡ ἰδική σας...καί τήν βουλήν Κυρίου ἀνθρώπιναι δυνάμεις δέν δύνανται νά μεταβάλλουν..». Μέ τήν φρᾶσιν «ἀνόρθωσις τῆς σχολῆς» ὑπονοοῦσεν ὁ Πατριάρχης τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος.

Τί ἔκαμε λοιπόν, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός; Νά τί λέγει ἡ μοναστηριακή προφορική παράδοσις τῶν Πατέρων τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας, τήν ὁποία κατέγραψε ὁ Ἡγούμενος Δαμασκηνός Ἀποστολίδης. Κατά τήν συνεχιζόμενη διά ἡμέρες σύσκεψιν τῶν ὁπλαρχηγῶν καί τῶν προκρίτων ἐκεῖ μέσα στό ἱστορικόν παλαιόν Καθολικόν τῆς Μονῆς, μετά τίς πληροφορίες γιά τόν ξεσηκωμό στήν Μάνη καί στήν Καλαμάτα, ὁ προεδρεύων Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ἐνθουσιωδῶς ἅρπαξε τό παραπέτασμα τῆς Ὡραίας Πύλης (διότι τό Ἱερόν καί προσκυνητόν γνωστόν μας Λάβαρον ἦταν τότε βῆλον τῆς Ὡραίας Πύλης) καί τό ὕψωσε, προτείνοντάς το ὡς τό «Ἱερόν τοῦ ἀγῶνα Λάβαρον» – ὡς τήν σημαία τοῦ ἀγῶνα.

Ἐκάλεσεν ἐν συνεχείᾳ, μέ θερμόν μήνυμά του (τό ὁποῖο διεσώθη, ἀφοῦ ἐδημοσιεύθη σέ ἐφημερίδα τῶν Παρισίων, στίς 6/6/1821) τούς Ὁπλαρχηγούς καί τούς προκρίτους νά ὁρκισθοῦν στό Ἱερόν τῆς Παναγίας Λάβαρον, ὁρίζοντας μάλιστα σημαιοφόρον τόν Ἱεροδιάκονον Γρηγόριον Ντόκον.

Μέ τό ἱερόν Λάβαρον ἐμπρός, πού ἐκρατοῦσε ὁ διάκονος Γρηγόριος, ὁρκισμένοι σ’Αὐτό ἐξεκίνησαν ἀμέσως οἱ Ὁπλαρχηγοί μέ τίς ἔνοπλες ὁμάδες τους καί πρῶτα ἐλευθέρωσαν ἀπό τούς Τούρκους τά ἡρωϊκά Καλάβρυτα, μάλιστα μιά σφαῖρα Τουρκική ἐτρύπησε τό Ἱερόν λάβαρον, καί ἡ τρύπα παραμένει εἰς μαρτύριον τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας τῶν γεγονότων.

Τοῦτον τό Ἱερόν Λάβαρον εἶναι τό ΑΙΩΝΙΟΝ σύμβολον

· τῆς ἑνότητος πίστεως καί πατρίδος

· καί ταυτίσεως τῆς Ἐκκλησίας μέ τό Λαό μας.

Διά τοῦτο καί ἔπρεπεν Αὐτό νά παρελάσῃ πρῶτον τήν 25ην Μαρτίου 2021!...

Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ ἐξέγερσις ὡσημέραι ἐφούντωνεν, ἀπεφάσισαν καί ἔκαμαν τήν ἡμέρα τῆς Παναγίας, τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ, τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ΣΥΜΒΟΛΟΝ τῆς ἐλευθερίας μας, λειτουργῶντας, δοξολογῶντας, κοινωνῶντας καί ὑψώνοντας ἐν συνεχείᾳ, τό Ἱερόν Λάβαρον τῆς Μονῆς μέ τήν Κυρίαν Θεοτόκον

στήν Πάτρα, ὅπου ἐπῆγαν διά νά ἐνισχύσουν τούς ἐκεῖ ἀγωνιζομένους καί ξεσηκωμένους Ἕλληνες.

Δ.

Ὅθεν,ἔγινεν ἡ ἀρχή μέ τήν εὐλογίαν τοῦ Ἁγίου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄,πού ἦταν ἡ ἀόρατη Κεφαλή της,

μαζί μέ τόν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, πού ἦταν ἡ ψυχή τῆς Ἐπαναστάσεως.

Αὐτή ἡ γενομένη ἀρχή ἐσφραγίσθη ὀλίγες ἡμέρες μετά μέ τό ἴδιο αἷμα τοῦ Πατριάρχου, τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα, 10 Ἀπριλίου 1821!...

Οἱ Ραγιᾶδες ξεσηκώθηκαν ἀπό τό Ἰάσιο μέχρι τή Μάνη, ὁ Σουλτάνος ἔτριζε τά δόντια ἀπό ὀργή καί θυμόν, διό ἀπῃτησεν ἀπό τόν Ἐθνάρχην-Πατριάρχην γενικόν ἀφορισμόν τῶν ἐπαναστατῶν...

Ὅμως, ὁ Ἐθνάρχης τῆς ὀδύνης εἶναι – ὅπως προείπαμε- καί Πατριάρχης τῆς εὐθύνης!

Διά τοῦτο, ὡς Ποιμένας γνήσιος, ἀλλά καί ὡς Χριστιανός «φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις καί ἀκέραιος ὡς ἡ περιστερά», ἐκδίδει τόν ἀφορισμόν, ὡσάν προληπτικόν μέτρον διά νά σώσῃ τό Λαόν τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν γενικήν σφαγήν...

Κανείς δέν ἐπίστεψεν τόν ἀφορισμόν... ὁ Ὑψηλάντης ἀνακοινώνει: «ὁ ἀφορισμός ἔγινε καθ’ὑπαγόρευσιν τῶν Τούρκων... νά θεωρηθῇ ἄκυρος». Ὁ δέ, ἱστορικός Δ. Κόκκινος γράφει: «ἡ Πράξη αὐτή τοῦ Πατριάρχη δέν ἦταν ἀποτέλεσμα ὀλιγοπιστίας ἀπό ἀδυναμία, ἀλλά πράξη συνέσεως...γιά ἀποτροπή ...τῶν σφαγῶν».

Τήν Κυριακή τῶν Βαϊων στήν Πατριαρχικήν Τράπεζαν προφητεύει ὁ Μεγάλος Ἐθνάρχης & Πατριάρχης: «Σήμερον τρώγωμεν ψάρια, ἔπειτα ἀπό ὀλίγας ἡμέρας τά ψάρια θά φάγουν ἡμᾶς!».

Τήν Μ. Δευτέραν, 4 Ἀπριλίου, λέγει στούς Συνοδικούς Ἀρχιερεῖς: «Ἀληθῶς ἐπράξαμεν ἔργον ἀκούσιον ὑπογράφοντες ἀφορισμόν ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας καί πρέπει νά τόν λύσωμεν... ὁ Κύριος ἐμφανισθείς μοι εἶπεν: «ἑτοιμάσου μοι εἰς μαρτύριον, εὐλόγησον, οὕς κατηράσθης ...καί τό μαρτύριον σου ἔσται εἰς σωτηρίαν τοῦ Λαοῦ»! Διά τοῦτο, μυστικά τά μεσάνυκτα τῆς Μ. Δευτέρας πρός τήν Μ. Τρίτην καί ὥρα 3 μέσα στόν Πατριαρχικόν Ναόν μαζί μέ ἄλλους 6 Μητροπολῖτες λύει τόν ἀφορισμόν.

Βλέποντες οἱ Χριστιανοί τήν ὀργήν τῶν Τούρκων ἑτοιμάζουν τήν φυγήν Του, Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ γενναῖος ἀρνεῖται νά φύγῃ λέγοντας: «...ὁ θάνατός μου θά

ὠφελήσῃ τό Ἔθνος περισσότερον παρά ἡ ζωή μου, τετάρτην φοράν δέν θά ἀνέβω εἰς τόν Ἄθωνα...». Καί ὄντως γράφει ὁ Γ. Τερτσέτης: «στήν κόψιν τοῦ ἑλληνικοῦ σπαθιοῦ ἦτο γραμμένον τό ὄνομα τοῦ Πατριάρχου (δι'αὐτό) καί ἐθέριζεν».

Ἀνήμερα τό Πάσχα, λοιπόν, 10 Ἀπριλίου, πρίν τελειώσῃ ἡ Ἀγάπη μέ Σουλτανικόν φιρμάνι ἐκπίπτει ὁ Θεῖος Γρηγόριος ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου «ὡς ἀνάξιος, ἀγνώμων καί ἄπιστος!!!», συλλαμβάνεται, βασανίζεται καί ἀπαγχονίζεται στίς 3 ἡ ὥρα, τό μεσημέρι, κρεμασθείς στήν κεντρικήν Πύλην τῶν Πατριαρχείων, ἡ ὁποία εἰς μαρτύριον τῆς θυσίας τοῦ Πατριάρχου ὑπέρ τοῦ Ἔθνους παραμένει κλειστή ἔκτοτε...

Τήν ἰδίαν ἡμέραν ἐκτελέσθηκαν οἱ ἤδη φυλακισμένοι Ἀρχιερεῖς, ὁ Ἐφέσου Διονύσιος, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος καί ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, καθώς καί πάμπολλοι Κληρικοί. Μετά δέ, ἀπό 8 ἡμέρες ἡ μανία τοῦ Τυράννου ἐξέσπασεν στόν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐφησυχάζοντα πρώην Πατριάρχην, ἅγιον Κυριλλον, τόν Στ΄, ἀπαγχονίζοντ ας καί Αὐτόν!

Τρεῖς ἡμέρες κρέμμαται τό ἱερόν μαρτυρικόν λείψανον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ἐπί ξύλου, ἐπί τοῦ ξύλου τῆς παραστάδος τῆς θύρας τῶν Πατριαρχείων. Ὁ νεοεκλεγείς Πατριάρχης Εὐγένιος τολμᾶ καί ζητᾶ νά ἐξαγοράσῃ τό ἱερόν Λείψανον, μά οἱ Τοῦρκοι δέν τό ἔδωσαν. Τήν Τρίτην ἡμέραν τό ἐπώλησαν στούς Ἑβραίους διά 800 γρόσια καί ἐδέχθηκαν οὕτω «τήν τιμήν τοῦ τετιμημένου»!..

Ὁ ὄχλος ἐν συνεχείᾳ, -ὁ ἐπικατάρατος κατά τήν Γραφήν- παρέλαβεν τό τίμιον Λείψανον καί τό ἔσυραν ὁλημερίς στούς δρόμους τῆς Βασιλεύουσας βρίζοντας, κτυπῶντας καί πτύοντας τόν ἤδη θανατωθέντα Ποιμένα τόν καλόν τῶν προβάτων, μέχρι πού ἐβαρέθηκαν καί τότε ἔδεσαν πέτραν μεγάλην στόν λαιμόν τοῦ Ἱερομάρτυρος καί Τόν πέταξαν στόν Κεράτιον κόλπον. Ὅμως, ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ τό ἀνέβασε στόν ἀφρόν τῆς θαλάσσης καί τό εὑρῆκεν ὁ κεφαλλήνιος Καπετάνιος Νικόλαος Σκλάβος. Τοῦτος -εὐλαβείᾳ πολλῇ- τό ἔφερε μέ τό Καράβι του στήν Ὀδησσον, ὅπου μέ τιμές ἁγίου Ἱερομάρτυρος ἐτάφη, ἀναμένοντας τήν ἐπιστροφήν του στήν ἐλευθερωμένη Πατρίδα. Καί τοῦτο, ἐπραγματοποιήθη πενῆντα χρόνια μετά, κατά τόν Ἀπρίλιον τοῦ 1871, ὅτε καί ἔγινεν δεκτόν τό ἅγιον σκήνωμα τοῦ Πατριάρχη μέ εὐλαβικές τιμές καί ἐνεπετέθη ἐδῶ ... καί εἶναι ἐσαεί ἐδῶ, μαζί μας, ἡ εὐλογία φιλοστόργου Πατρός ἐπί τά τέκνα Αὐτοῦ.

Ε.

Κηρύττομεν σήμερα, ἀδελφοί μου, λειτουργικά, καί παρά ταῦτα ὁμιλοῦμεν ὀλίγον ἱστορικά, ὄχι διά νά γυρίσωμεν ὀπίσω στήν ἱστορίαν καί στό παρελθόν, ἐνῶ ἡ πορεία μας, ὡς Χριστιανῶν, εἶναι πρός τά ἐμπρός, πρός τά ἔσχατα τοῦ κτιστοῦ

τούτου κόσμου! Ὄχι, δέν κάμνομεν πισωγυρίσματα...

Ὡς Χριστιανοί, πορευόμεθα καί προσπαθοῦμεν καί ἀγωνιζόμεθα... «ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας...καί ἀστατοῦμεν... ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν»(Α΄Κορ.4,11).

Ἀλλά, σήμερα συμπεπληρωμένων τῶν 200 χρόνων ἀπό τίς ἡμέρες τῆς πίστεως, τῆς δόξης, τοῦ ἀγῶνα καί τῆς θυσίας τῶν προπατόρων μας μέ ἡγέτην τόν Πατριάρχη των διά τήν πίστιν καί τήν ἐλευθερίαν, ἁπλώνομεν τό χέρι μας, ὄχι πρός τά ὀπίσω (τό ξαναλέγομεν) καί λαμβάνομεν εὐλαβικά μιάν λαμπάδα ἀπό πεντακάθαρον μελισοκέρι, μίαν λαμπάδα ἀειλαμπῆ ἀπό τό χρυσόν μανουάλιον τῆς αἰωνιότητος -μαζί μέ μιά δράκα κεριῶν- καί τά φέρνουμε ἐδῶ ἐμπρός σήμερα στό σκήνωμα τοῦ Πατριάρχου, ἐνώπιον ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅπου γῆς, διά νά φωτισθῶμεν, νά ἀνανήψωμεν, νά ξυπνήσωμεν, νά λάβωμεν φῶς καί ἐλπίδα καί νά εὕρωμεν ἔλεος εἰς εὔκαιρον βοηθείαν.

Ἡ λαμπάδα αὐτή εἶναι ὁ Μεγαλομάρτυρας τοῦ χρέους, ὁ Πατριάρχης ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ε΄, τό καύχημα τοῦ Γένους μας! Ὁ ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς Δημητσάνας καταγώμενος ,Φαναριώτης,

πού ἤξευρεν, ὄχι μόνον:

· νά ποιμαίνῃ τήν Ἐκκλησία δεξιόστροφα, [τήν Ὁποίαν σημειωτέον, κατά τά ἔτη τῆς Πατριαρχίας Του ἀνώρθωσεν, ἐνοικοκύρευσεν, ἐξεχρέωσεν καί ἐξασφάλισεν μέ ποιμαντορίαν θαυμαστήν καί διοίκησιν σοφήν],

· ἀλλά καί νά προφυλάσσῃ τόν Λαόν×

· καί νά ὑπερμαχῇ ὑπέρ αὐτοῦ×

· καί τέλος νά θυσιάζεται ὑπέρ παντός τοῦ Λαοῦ,

ὅπως ὁ Κύριός Του, ὁ Θεάνθρωπος Σωτήρ,

· ὥστε νά περιποηθῇ τήν Ἐκκλησίαν καί μέ τό ἴδιον αἷμα Του, ὡς ὁ Δεσπότης Χριστός, μιμητής ὑπάρχων τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ.

Κατέφθασεν, λοιπόν, ἐνώπιον μας ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἀκολουθούμενος ἀπό πλῆθος πολύ Νεομαρτύρων, Ὁσιομαρτύρων, ἡρώων πολεμιστῶν καί ἱερῶς ὁρκισμένων καί πεσόντων πρῶτον ὑπέρ Πίστεως καί ἔπειτα ὑπέρ Πατρίδος. Ὁ καθένας τους δέ, ἔρχεται καί κρατᾶ καί φέρει τό στεφάνι τῆς δόξης, πού τοῦ ἐχάρισεν ὁ Θεός ἐν τῇ Βασιλείᾳ Αὐτοῦ. Διότι «καμμιά ἐπανάσταση δέν γέννησε ἁγίους. Γέννησαν ἥρωες ἄλλά ὄχι ἁγίους. Τό εἰκοσιένα ἔρχεται ὁλοσκέπαστο ἀπό χρυσό νέφος ἁγίων. Δικῶν του ἁγίων, δικῶν του μαρτύρων», γράφει ὁ Κώστας

Τσιρόπουλος[1]

Παράλληλα ἔρχονται, ἐξ ἐναντίας ἱστάμενοι, οἱ δύστηνοι ἀρνητές, οἱ διαφωτισμένοι ἀπό τήν κοσμικήν σοφίαν καί τόν ἱστορικόν ὑλισμόν καί μηδενιστές τῆς Πίστεως, ἀλλά δυστυχῶς καί τῆς Πατρίδος καί μᾶς ὁμιλοῦν διά τόν «ἀφορισμόν» τῆς Ἐπαναστάσεως!... Ὅμως, ἡ ἴδια ἡ μετά πέντε ἡμέρες θυσία τοῦ Πατριάρχου, ὅταν ὡδηγήθη «ὡς πρόβατον ἐπί σφαγήν, ἄφωνος, ὅς οὐκ ἤνοιξεν τό στόμα Αὐτοῦ», ἀποτελεῖ τήν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ λεγόμενος καί γενόμενος ἀφορισμός ἦταν στάχτη στά μάτια τοῦ αἱμοσταγοῦς Τυράννου. Δηλαδή, αὐτή αὕτη ἡ θυσία τοῦ Πατριάρχη ἦταν αὐτό,

τό «ὅπερ ἔδει δεῖξαι», ἡ μαθηματική τοὐτέστιν ἀπόδειξις τοῦ ἐπιφανειακοῦ καί διπλωματικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀφορισμοῦ...

Διά ταῦτα πάντα, θαυμάζομεν καί ἐπαινοῦμεν τοῦ Πατριάρχου τήν γενναιότητα, τή συνεσιν, τή σωφροσύνην καί τήν αὐτοθυσίαν, ἀλλά καί τήν μακροθυμίαν!

Τήν μακροθυμίαν τοῦ κατασυκοφαντημένου Ποιμένα, πού μέχρι σήμερα δέν καταπαύει τό ἐναντίον Του μένος τοῦ διαβόλου καί τῶν συνεργῶν ὀργάνων του, ἀφοῦ δέν ἐκορέσθη ἀπό τόν ἀπαγχονισμό Του, οὔτε θά κορεσθῆ ποτέ -διότι εἶναι μεγάλη ἡ θυσία Του καί ἡ προσφορά Του, ἀδελφοί, καί πονᾶ πολλούς- πρός τοῦτο καί πολλοί ἐκ τῶν διαφωτισμένων νεοδιαφωτιστῶν καί ἀμοραλιστῶν προσπαθοῦν καί προσεπάθησαν νά ἀμαυρώσουν τήν μνήμην Του.

Καί Ἐκεῖνος ὁ γενναῖος Ἀρκάς, ὁ Δημητσανίτης λεβέντης, μέσα ἀπό τό ἥσυχον μαρμάρινον καί δωρικόν, ἀλλά καί εὔλαλον κιβώριόν Του, ἐδῶ δίπλα μας, φωνάζει εἰρηνικά:

«οὐ φοβηθήσομαι ἀπό μυριάδων λαοῦ, τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι. Ἀνάστα Κύριε, διότι μόνον, Σύ γνωρίζεις νά πατάσῃς πάντας τούς ἐχθραίνοντάς μοι ματαίως. Ἀφοῦ τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ σωτηρία καί στό λαό τοῦ Θεοῦ ἡ εὐλογία!»

Καί βλέπομεν δυστυχῶς, ἀγαπητοί, ὅτι δέν παρέστησαν μόνον τότε, οἱ Βασιλεῖς τῆς γῆς, οὔτε μόνον τότε συνήχθησαν οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ κατά τοῦ χρηστοῦ καί Χριστοειδοῦς Πατριάρχου Αὐτοῦ καί Τόν κατεδίκασαν θανάτῳ, ἀλλά καί σήμερον οἱ κρατοῦντες πλήθους καί γεγαυρομένοι ἐπί ὄχλοις ἐθνῶν συνεχίζουν... νά Τόν πληγώνουν & νά Τόν πνίγουν...

Ἀφοῦ... τόσοι καί τόσοι Ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπί τό αὐτό στίς ἐπετειακές ἑορτινές ἡμέρες μας, ἀλλ' ὅμως Τόν ἐξέχασαν... προσεπάθησαν νά παραδράμουν ἐν σκιᾷ τήν θυσίαν τοῦ Πατριάρχου...

Ἐλησμόνησαν οἱ ἁρμόδιοι καί οἱ ἐπίσημοι τήν Θυσίαν τοῦ Πατριάρχου… Ὅπως ἐξέχασαν καί τήν γενικώτερη αὐτοθυσίαν τῆς Μάνας Ἐκκλησίας, τήν αἱματοχυσίαν καί τίς χαίνουσες πληγές τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά καί ὅλων τῶν Ρωμηῶν, Μάνας… τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας!

Στ΄.

Ἐάν, ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ὁ νέος Πατριάρχης μετά τήν ἅλωσιν τῆς Πόλης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τό 1453, δέν εἶχε λάβει –κατά πρόνοιαν Θεοῦ- τά προνόμια πού ἔδωσε ὁ Πορθητής, καί ἐάν κατά τήν σοφήν του δεξιοστροφίαν καί ποιμαντικήν δέν ἀναλάμβανεν τήν Ἐθναρχίαν, τότε τό Γένος θά ἔσβηνε.

Διότι τό Βυζαντινό κράτος κυριολεκτικά διαλυμένον ἐμβῆκεν στήν ἱστορικήν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ μόνος θεσμός τῆς Ρωμανίας-Βυζαντίου, πού ἔμεινε σχεδόν ἄθικτος, ἦταν ἡ Ἐκκλησία. Τοιουτοτρόπως, ἡ Πόλι κατεκτήθη-ἔπεσεν, ἀλλά ἡ Ρωμανία ὅμως, δέν ἐχάθη. Ἔπεσεν, ἀλλά δέν ἀπέθανεν[2].

Τό Γένος μας μέσα στήν Ἐκκλησία ἔζησεν, ἀνέπνεεν καί ἐκ τῆς κοιλίας-προστασίας τῆς Ἐκκλησίας ἀνέθωρε, ὅπως ὁ Προφήτης Ἰωνᾶς ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους καί τελικά ἀνεστήθη καί σήμερα ἐμεῖς –δόξα τῷ Θεῷ- ἐλεύθεροι ζοῦμε καί εὐχαριστοῦμε τῷ Θεῷ.

Παρά ταῦτα, ἄλλοι συκοφαντοῦν τήν Ἐκκλησίαν καί τόν Ἱερόν Κλῆρον. Καί ὄχι μόνον, ἀλλά καί τῶν προγόνων μας ἀγωνιστῶν ὑποβαθμίζουν, ψέγουν, εἰρωνεύονται, ἀπομειώνουν, χαλκεύουν τούς ἀγῶνες, τήν προθυμίαν, τό ἡρωϊσμόν, τήν γενναιοδωρίαν, τήν εὐαγγελικήν πίστιν… τά κατορθώματα, στεκόμενοι στά ἀναπόφευκτα ἀνθρώπινα μειωνεκτηματα.

Ὅμως, αὐτό εἶναι ἐλευθερία! Ἐκεῖνοι ἔπεσαν διά τήν ἐλευθερίαν μας καί ἐμεῖς ἐλεύθεροι ἠμποροῦμε νά τούς ἀπομειώνωμεν, νά τούς ξεχνᾶμε, νά τούς ἀποσιωπῶμεν, νά τούς συκοφαντοῦμεν…

Πέραν ὅμως, ἀπό τόν ἐθναρχικόν τῆς Ἐκκλησίας ρόλον, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη σέ σχέσιν μέ τόν Κατακτητήν, ὑπῆρξεν καί μιά ἄλλη -ἡ σημαντικότερη- ὄψις τῆς προσφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας στό Γένος. Καί αὐτό ἦταν ἡ ἐξασφάλισις τοῦ πλαισίου ἀναπτύξεως τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ Ραγιᾶ, ὁ χῶρος πραγματώσεως τῆς ὑπάρξεώς του[3].

Ὁ Ὀρθόδοξος Ἕλληνας-Ρωμηός ἔμαθε νά ζῇ καί νά κινεῖται μέσα στό Ἐκκλησιαστικόν Σῶμα. Καί ἐνῶ ὁ Πατριάρχης καί οἱ Μητροπολῖτες, ὡς ἀνώτατοι ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους καί ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι τοῦ Γένους ὄφειλαν -φαινομενικά

τοὐλάχιστον- νά δείχνουν νομιμοφροσύνη· ὁ ἁπλός ἐφημέριος- ὁ Παπᾶς δέν ἦταν μόνον ὁ λειτουργός, ὁ ἱερουργός τῆς σωτηρίας τοῦ Λαοῦ, ἦταν συγχρόνως ὁ ἱεροκήρυκας, ὁ προεστώς, ὁ δάσκαλος, ὁ δικαστής, ὁ προνοητής, ὁ φιλόπτωχος, ὁ παρηγορητής, ὁ ὑπεύθυνος ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν κατοχῆς, μ'ἕνα λόγον ὁ Πνευματικός Πατέρας τοῦ Λαοῦ.

Τό κέντρο τοῦ Ραγιᾶ ἦταν ἡ Ἐνορία του, ὁ Ναός, πού ἦταν πάντοτε στό κέντρον τῆς πόλεως ἤ τοῦ χωριοῦ μέσα σέ μιά φυτεμένη μέ δένδρα πλατεῖα. Ὁ Ναός ἦταν ἡ Ἐκκλησία, ἡ Δημογεροντία, ἡ Δημαρχία, τό Ληξιαρχεῖον, ἡ Πρόνοια, τό Σχολεῖον, καί κυρίως τό διδασκαλεῖον τῆς ὑπομονῆς καί τῆς καρτερίας.

Ἡ Πίστις καί ἡ Ἐνοριακή ζωή ἦταν ἡ ἀνεξάντλητος πηγή δυνάμεως. Ἐνίσχυε τόν ψυχικόν δυναμισμόν τῶν ὑποδούλων καί ἐκρατοῦσεν ἀκμαῖον τό φρόνημά τους.

Διαστρέφεται, ὅθεν, τό νόημα τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ὅταν διατείνονται οἱ διαφωτιστές ὅτι τό ξεσήκωμα τοῦ Λαοῦ καί ἡ ἄνδρεία τῶν ἡρώων τοῦ '21 ἔρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπό τούς ἀρχαίους Ἕλληνες.

Ἡ ἐλπίδα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους, ὡς ἐλπίδα νίκης τῶν ἐξαθλιωμένων καί ἀδυνάτων ἐναντίων τῶν δυνατῶν, πού καταδυναστεύουν τούς λαούς, πηγάζει ἀπό χριστιανικές, καί ὄχι ἀπό Ἀρχαιο-Ἑλληνικές κατηγορίες.

Ἡ ἀνδρεία τῶν παλληκαριῶν τοῦ '21 πηγάζει ἀπό τήν ὀρθόδοξον πίστιν των! Διότι διεμορφώθη μέσα στό Ἐκκλησιαστικόν γεγονός!

Εἶναι τό ἦθος τοῦ Εὐαγγελίου! Πρόκειται γιά ἀνδρεία, ὄχι ἐκλεκτῶν «καλῶν κἀγαθῶν» ἀνθρώπων, ὄχι δυνατῶν μιᾶς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας, ὅπως ἦταν ἡ Πολιτεία τῶν Ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀλλά ἀνδρεία καί ἐξέγερσι «σκλάβων» καί «ραγιάδων», δηλαδή ἀνδρεία ἀνθρώπων, πού δέν εἶχαν καμμιά ἐλπίδα ζωῆς καί ἐλευθερίας, γιατί δέν εἶχαν μαζί τους καμμιά ἀνθρωπίνην δύναμιν καί βοήθειαν.

Μήν ξεχνᾶμε ὅτι στά κεφάλια τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων πατοῦσε, ὄχι μόνον ἡ πανίσχυρος Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία μέ τήν καννιβαλιστική της βαρβαρότητα, ἀλλά καί ἡ παντοδύναμος Ἱερά Συμμαχία τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ καταχθονίου Μέτερνιχ [4].

Διά τό ποῖος ἦτο ὁ σκοπός καί τά κίνητρα τῆς Ἐπαναστάσεως μᾶς τό λέει καλύτερα ἀπό τόν καθένα ὁ Ἀρχιστράτηγός της, ὁ θρυλικός Γέρος τοῦ Μωριᾶ: «Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐδική μας δέν ὁμοιάζει μέ καμμιάν ἀπό ὅσες γίνονται τήν σήμερον εἰς τήν Εὐρώπην. Τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν διοικήσεών των εἶναι ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ ἐδικός μας πόλεμος ἦτον ὁ πλέον δίκαιος, ἦτον ἔθνος μέ ἄλλον ἔθνος, ἦτον μέ ἕνα λαόν, ὁπού ποτέ δέν ἠθέλησε νά ἀναγνωρισθῇ ὡς

τοιοῦτος…»[5] .

Αὐτή, ἡ θεολογική στήν οὐσία της, τοποθέτησις τῶν προγόνων μας ὅτι, ἡ ἀνθρώπινη λογική καί ἡ ἀνθρώπινη δύναμις εἶναι περιορισμένη, καί ὅτι ἡ δύναμις τῶν ραγιάδων εἶναι ὀλίγη, ἀλλ’ ἡ πίστις των ὅμως, εἶναι μεγάλη καί ὁ Θεός μεγαλύτερος, ἔκανε τούς ὑπόδουλους νά ἀγωνισθοῦν, νά προχωρήσουν, νά μάχωνται, νά ἀντιμετωπίζουν τό κάθε τί ἀτρόμητοι [6].

Ὅμως, αὐτή ἡ πίστις μέ τήν παραδοξότητα τῆς ἀδυναμίας της πηγάζει ἀπό τό Ἐκκλησιαστικόν γεγονός, αὐτό ἀνδρείωσε τούς Ραγιᾶδες καί αὐτή ἡ πίστις ἐνίκησε.

«…Δέν πρόκειται γιά ἕνα αὐστηρά πολεμικό γεγονός, ἀλλά γιά ἕνα γεγονός, πού ἔχει πνευματική, δηλ. ἐκκλησιαστική διάσταση…» λέγει ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπισκοπός μας κ. Ἱερώνυμος[7].

Ὅποτε καταλαβαίνει κανείς, γιατί ἡ λογική τοῦ κόσμου τούτου ἀδυνατεῖ νά δεχθῇ τήν παλιγγενεσία τοῦ ’21, ὡς ἐκκλησιαστικόν γεγονός… Διότι ἐάν τό δεχθῆ, τότε θά παραδεχθῆ τόν Θεόν καί τήν πίστιν. Ὅμως, ὁ Θεός εἶναι παράδοξον μέγεθος διά τήν λογικήν τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου, τό ἴδιον παράδοξον εἶναι διά τόν κόσμον ἡ πίστις, περισσότερον δέ, παράδοξον γεγονός μέσα στόν κόσμο εἶναι ἡ παρουσία καί ἡ ὕπαρξις πιστῶν ἀνθρώπων.

Συνεπῶς, ἐπειδή ὁ Λαός εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ προετοίμασε 400 χρόνια τό Λαόν Της καί ἐπαναστατησεν[8].

Ἄλλωστε, Ἐκκλησία σημαίνει τόν Λαόν τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἀκράδαντον πίστιν καί τήν ἱστορικήν πορεῖαν του μέ τό φρόνημα ὅτι «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσα πόλιν, ἀλλά τήν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»! Αὐτό τό οὐράνιον φρόνημα ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Λαοῦ Της δέν τό ἄφησεν, τό ἐκαλλιέργησεν,

διό καί ἡ προοπτική τῆς αἰωνιότητος καί ἡ πίστις στήν αἰώνιον ζωήν, ἔδωσε κουράγιον καί δύναμιν στούς καταπιεζομένους, ὥστε νά ἀντέξουν 400 χρόνια

Ἡ Ἐκκλησία πρώτη ἀπεφάσισεν καί ἀνέλαβεν τόν ἀγῶνα τῆς διασώσεως τοῦ Γένους, ἔλεγεν ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος, ὁ Ψαρριανός (+), καί οὐσιαστικά ἐκενώθη-ἄδειασεν -«ἐκένωσεν ἑαυτήν»- ὅπως ὁ Σωτῆρας Χριστός. Ἀνέβηκεν ἐπί τοῦ Σταυροῦ ἐθναρχοῦσα, ἀνεκατεύθη δηλ. μέ τήν Ἱστορία (καί μέ τά πίτουρα τῆς ἱστορίας) θυσιάζοντας πρός στιγμήν τήν προτεραιότητα Της, δηλ. τήν οὐράνιον προοπτικήν, διά νά οἰκονομήσῃ τήν σωτηρίαν καί νά σώσῃ τήν πίστιν.

Τέλος, ἡ ὑπόθεσις τοῦ ξεσηκωμοῦ καί ἡ τελική νίκη εἶναι καθαρά ἐκκλησιαστικόν γεγονός,

διότι: 1ον) ἡ Ἐπανάστασις ἔγινε στίς Ἐκκλησίες μέ Λειτουργίες καί Δοξολογίες×

2ον) ἄρχισε στό Μοναστήρι τῆς ἁγίας Λαυρας μέσα στήν Ἐκκλησία×

3ον) ἔχει Λάβαρο-ΣΥΜΒΟΛΟΝ τήν κεντητή εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου×

καί 4ον) ἔχει τρόπαιον καί πρώτην θυσίαν ἐκείνην τοῦ Πατριάρχου καί Ἐθνάρχου τῶν Ρωμηῶν!

Ζ΄.

Ἀδελφοί μου,

τό μαρτύριον τοῦ ἱερομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Ε΄, ἐξηγρίωσεν τούς ἐπαναστάτες καί κατετάραξεν ὀλόκληρον τόν χριστιανικόν κόσμον. Ἡ φρικτή αὐτή πρᾶξις ἤνοιξε τόν δρόμον διά τήν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, διέρρηξεν κάθε σκέψιν συμβιβασμοῦ, καθιστῶντας τόν ἀγῶνα ἱερόν καί ἀσυμβίβαστον.

Ὁ Γερμανός ἱστορικός G. Gervinus (Γεώργιος Γκερβίνους) ἔγραψεν διά τό μαρτύριον τοῦ Πατριάρχη τά ἑξῆς: «Σέ ὅλες τίς ἐπαρχίες ἔδωσε τό σύνθημα γιά τήν πιό τρομερή ἐκδίκηση. Στιγμάτισε τό Σουλτάνο στά μάτια ὅλων τῶν Ἑλλήνων μέ τό στίγμα τοῦ σφαγέα. Ἔδωσε στόν ἀγώνα τόν χαρακτήρα ἑνός καταστροφικοῦ πολέμου. Ἐξαφάνισε καί τήν τελευταία σκέψη μιᾶς πιθανότητας συμφιλίωσης, συμβιβασμοῦ καί ὑποταγῆς. Διήγειρε τόν οἶκτο ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ὑπέρ τοῦ δυστυχισμένου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων».

Διά τοῦτο καί ἐμεῖς σήμερα τιμῶμεν καί ὑμνολογοῦμεν,

καί τιμῶντες ἐνθυμούμεθα καί μνημονεύομεν

καί μνημονεύοντες λειτουργικῶς τήν θυσίαν τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Γρηγορίου ἁγιαζόμεθα, διότι «ἡ μνήμη εἶναι το μόνον ἀντιδοτον κατά τοῦ θανάτου... δέν εἶναι τυχαῖον ὅτι σέ καθε πλῆγμα, πού ἐπιφερει στή ζωή μας ὁ θάνατος ἡ Ἐκκλησία μας αντιδρᾶ μέ τήν ευχή αἰωνία ἡ μνήμη»[9]

καί ἁγιαζόμενοι εὐλογοῦμεν τόν Θεόν

καί τήν Λάρνακαν τῶν ἱ. Του λειψάνων περιπτυσσόμεθα

καί ἀσπαζόμεθα καί προσκυνοῦμεν

καί βεβαίως δέν λησμονοῦμεν φρονηματιζόμενοι:

· τοῦ Πατριάρχου τό μαρτυρικόν, τό οὐσιαστικόν, τό σοφόν, τό μεγαλόθυμον καί ποιμαντικόν×

· τοῦ Κολοκοτρώνη τό γενναῖον, τό γενναιόδωρον, τήν πίστιν, τήν ἀμνησικακίαν καί τή δικαιοσύνην×

· τοῦ Μακρυγιάννη τό πιστόν, τό ἡρωικόν, τό ἀτρόμητον καί ἀσκητικόν×

· τοῦ Καραϊσκάκη τό εὐλαβές, τό λεβέντικον, τό ἀψήφιστον×

· τοῦ Νικηταρᾶ τήν τιμιότητα καί ἀνδρειωσύνην×

· τοῦ Κανάρη την πίστι, την παναγιοευλάβεια, τήν εὐγνωμοσύνη×

· τοῦ Ἀθανασίου Διάκου τήν ἀγνότητα, την ἐντιμότητα καί την πιστότητα×

· τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ τό ἱερατικό ἦθος, τό εὐθές, τό ἀτρόμητον, τό μεγαλοπρεπές, τό ἡγεμονικόν×

· τοῦ Παπαφλέσσα τό δυνατόν, τό εὐθές, τό συναρπαστικόν×

· τῆς Μπουμπουλίνας τή γενναιότητα, τήν πίστιν, τήν φιλοπατρία, τήν αὐτοθυσίαν×

· τῆς Τζαβέλαινας καί τῶν Σουλιωτισσῶν τό πιστόν, τό πατριωτικόν, τό γενναῖον, τό ἀφοβον καί ἀσυμβίβαστον×

· τοῦ Καποδίστρια τήν σοφίαν, τό διοικητικόν, τό σεμνόν, τό δίκαιον καί τό ἁγιοπρεπές×

· τοῦ Ὑψηλάντη τό ὑψηλόν πατριωτικόν φρόνημα, τό φιλοπάτριον καί τό γενναῖον τῆς καρδίας×

· ὅλων τῶν ἡρώων μας τό ἀγνόν, τήν πίστιν καί τή φιλοπατρίαν!

Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει καί συνεχίζει μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομεριῶν τοῦ ἔργου Της μέσα στόν κόσμο καί παρά τά «ἀνθρώπινα», ἀποτελῇ μίαν ἀδιάλειπτον καί συνεχῆ λατρευτικήν ἐπίκλησιν, μιά προσευχήν καί παράκλησιν πρός τό ἅγιο Πνεῦμα νά μεταβληθῇ βαθμιαίως ὁ κόσμος σέ Σῶμα Χριστοῦ, εἰς Ἐκκλησίαν Θεοῦ ζῶντος, δηλ. νά ἔχῃ ὁ κόσμος καί νά προγεύεται τήν ἐρχομένην Βασιλείαν του Θεοῦ.

Ἄρα, τό πολίτευμά Της εἶναι κυρίως καί πρωτίστως «ἐν οὐρανοῖς», πρόκειται διά ἐσχατολογικήν ἀναμονήν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι παραπέμπει στά ἔσχατα, στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ αὐτή εἶναι ἡ προοπτική τοῦ Χριστιανοῦ!

Αὐτή ἡ πίστις καί αὐτό τό φρόνημα, ἦταν τό φρόνημα τῶν ὑποδούλων.

Αὐτή ἡ πίστις καλλιέργησε καί καλλιεργεῖ τό ἦθος τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου,

διά τοῦτο οἱ πρόγονοι μας ἐπανεστάτησαν καί ἐνίκησαν ἀπό ἀγάπην καί πίστιν στόν Θεόν καί στήν Πατρίδα καί ἀπό ἔρωτα στήν Ἐλευθερία!!!

Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη!

τοῦ δέ ἁγίου Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄

ἐφ’ἡμᾶς τά τέκνα Του οἱ εὐλογίες. Ἀμην!

Πηγές:

[1] . στό βιβλίο «ΜΝΗΜΕΣ,ΡΙΖΕΣ…ΔΟΞΑ & ΤΙΜΗ», Μέγαρα 2012, σελ. 47.

[2]. Ἐνδεικτικόν γιά τίς διαθέσεις τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ ἀπέναντι στή χριστιανικήν θρησκείαν εἶναι ὅτι, μέ τίς ἐνέργειές του ἐντός 7 μηνῶν ἀπό τήν ἅλωσιν ἐπληρώθη ὁ Πατριαρχικός θρόνος ἀπό τόν μοναχόν Γεννάδιον (κατά κόσμον Γεώργιον Σχολάριον), κάτοχον μεγάλης παιδείας, ἡσυχαστήν καί γνωστόν ἀνθενωτικόν. Ὁ νέος Πατριάρχης ἀνεκηρύχθη μιλλέτ-μπασῆ, δηλαδή Ἐθνάρχης τῶν Ρωμῃῶν (Ρούμ), ὅπως ἡγέτης τοῦ μουσουλμανικοῦ (τουρκικοῦ) μιλλετιοῦ ἦταν ὁ Σεϊχης τοῦ Ἰσλάμ (σέ χουλισλάμης).

Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἀναγνωρίσθηκε, ὡς ἀνωτάτη ἐκκλησιαστική καί πολιτική ἀρχή. Ἐλογοδοτοῦσε μόνον στόν Σουλτάνον, ὄντας διά τούς Ρωμηούς καί γιά ὅλον τό Κράτος ὁ ἀμέσως μετά τόν Σουλτάνον ἀξιωματοῦχος. Ὁ Πατριάρχης ἐκπροσωποῦσεν ἐνώπιον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καί τά ἄλλα Ρωμαΐϊκα Πατριαρχεῖα (Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων), καθώς καί τίς Ἀρχιεπισκοπές

Ἀχρίδας & Ἰπεκίου, ἤτοι ὁλόκληρη τήν ὑπόδουλον Ρωμηοσύνην.

Ὁ Σουλτάνος παρεχώρησεν στόν Πατριάρχην προνόμια καί δικαιώματα. Ὅπως τοῦ ἀνεγνώριζαν οἱ Βυζ. Αὐτοκράτορες ὁ Πατριάρχης ἦταν «ἀναίτιος, ἀφορολόγητος καί ἀδιάσειστος τε παντός ἐναντίου». Τά λοιπά προνόμια ἦταν: 1.ἐκκλησιαστικά, πού ἐξασφάλιζαν τήν εὔρυθμη λειτουργία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ (ἐποπτία μονῶν, ναῶν, ἐνοριῶν,περιουσίας,Μητροπολιτῶν,ἐπαρχιῶν, ἀποστολή Ἐξάρχων, Σύνοδοι, ἐκκλησιαστικά διοικητήρια κ.ἄ.) καί τοῦ θρησκευτικοῦ βίου (μυστήρια, ταφές, ἄδειες γάμων κ.ἄ.) καί 2. πολιτικά προνόμοια. Σύν τούτοις, πρέπει νά γίνῃ κατανοητόν κάτι οὐσιατικόν, ὅτι ὁ Πατριάρχης διαπραγματευόταν μέ τήν Ὑψηλή Πύλη μέσῳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, γιατί τό Πατριαρχεῖον ἐλογίζετο, ὡς αὐτόνομον ἐκκλησιαστικόν Κράτος. Εἶχεν δικαιοδοσίαν στήν Ἐκπαίδευσιν, στήν φορολογίαν, στό οἰκογενειακόν δίκαιον, στό ἀστικόν δίκαιον καί στήν ἀπονομήν τῆς δικαιοσύνης.

Ἀλλά καί οἱ Μητροπολῖτες στήν Ἐπαρχία τους ἦταν μικροί Ἐθνάρχες. Ἀνεξάρτητα ὅμως, ἀπό τήν ἔννοιαν καί τήν σημασίαν, πού εἶχαν καθ’ ἑαυτόν ἑαυτόν τά προνόμοια γιά τήν Ὀθωμανικήν ἐξουσίαν, ἡ λειτουργία τους ἀπεδείχθη εὐεργετική γιά τό Γένος. Τή Ρωμανία, πολιτικά κρατικά καί ἐδαφικά συνεχίζει ἡ Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία, πνευματικά ὅμως, καί πολιτιστικά τή συνέχισεν ἡ Ἐθναρχία. Ἄμεσος πολιτικός κυρίαρχος «αὐθέντης & Δεσπότης»τῶν Ρωμηῶν,δέν ἦταν ὁ Σουλτάνος, ἀλλ΄ ὁ Οἰκουμ. Πατριάρχης

Ἡ ὑπερεθνικότης τῆς Ὀρθοδοξίας, στήν ὁποία ἔμεινεν πιστόν τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἑνότητα ὅλων τῶν ὑποδούλων ὀρθοδόξων σέ μιά ὑπερφυλετικήν συνύπαρξιν. Οὕτως ἡ Ἑλληνική Ἐκκλησία ἀνεδείχθη σπουδαία πολιτιστική δύναμις γιά ὅλες τίς ὀρθόδοξες ἐθνότητες.

[3]. π. Γ. Μεταλληνοῦ. Τουρκοκρατία σ. 105.

[4] . «Ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνισμός ἀφ’ ὅτου ὑπετάγη στούς Ρωμαίους δέν ἐκινήθη πλέον πρός ἐπανάστασι καί ἀπελευθέρωσι. Καί ἡ στάσι του αὐτή ἦταν συνεπής καί σύμφωνη μέ τίς κρυστάλλινες λογικές ἀρχές του: ὅτι δηλαδή γιά νά ἐπαναστατήσῃς πρέπει νᾶσαι τόσον ἰσχυρός, ὅσον ὁ ἀντίπαλός σου. Ἀντίθετον εἶναι ὅμως, τό πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατά τήν ὁποία ὁ Θεός ἐκλέγει «τά ἀσθενῆ τοῦ κόσμου… ἵνα καταισχύνῃ τά ἰσχυρά» ὡς λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος (Α΄ Κόρ. 1, 27). Ἡ χριστιανική αὐτή πεποίθησις τῆς δυνάμεως ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ καί τῆς ἀδυναμίας ἐν τῇ δυνάμει, ἐκίνησε καί κινεῖ ἑκατομμύρια ἁπλῶν καί ἀδυνάτων ἀνθρώπων ἐναντίον πανίσχυρων τυραννικῶν καθεστώτων μέ ἀποτέλεσμα τελικά παρά πᾶσαν ἀνθρώπινην ἐλπίδα καί λογικήν νά κατορθώνουν νά τά συντρίβουν» αὐτόθι σ. 507.

[5]. «Μίαν φοράν, λέγει ὁ Μακρυγιάννης, ὅταν ἐπήραμεν τό Ναύπλιον, ἦλθεν ὁ Ἅμιλτον νά μέ ἰδῆ, μοῦ εἶπε ὅτι: «Πρέπει οἱ Ἕλληνες νά ζητήσουν συμβιβασμόν καί ἡ Ἀγγλία νά μεσιτεύση». Ἐγώ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Αὐτό δέν γίνεται ποτέ, ἐλευθερία ἤ θάνατος.

Ἐμεῖς, Καπετάν Ἅμιλτον, ποτέ συμβιβασμόν δέν ἐκάμαμεν μέ τούς Τούρκους. Ἄλλους ἔκοψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μέ τό σπαθί καί ἄλλοι, καθώς ἡμεῖς, ἐζούσαμεν ἐλεύθεροι ἀπό γενεά εἰς γενεά. Ὁ βασιλεύς μας ἐσκοτώθη, καμία συνθήκη δέν ἔκαμε, ἡ φρουρά του εἶχε παντοτινόν πόλεμον μέ τούς Τούρκους καί δύο φρούρια ἦτον πάντοτε ἀνυπότακτα».

Μέ εἶπε: «Ποία εἶναι ἡ βασιλική φρουρά του, ποῖα εἶναι τά φρούρια;» – «Ἡ φρουρά τού Βασιλέως μας εἶναι οἱ λεγόμενοι Κλέφται, τά φρούρια εἶναι ἡ Μάνη καί τό Σούλι καί τά βουνά». Ἔτζι δέν μέ ὁμίλησε πλέον». Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη ἐκδ. «Μέλισσα».

[6] . Πολλές καί χαρακτηριστικές εἶναι οἱ περιπτώσεις ὅπου ὁ Στρατηγός Μακρυγιάννης βεβαιώνει αὐτήν τήν ἄμεση πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ὅταν πολεμοῦσαν τόν Κιουταχῆ στόν Πειραιᾶ «εἶδε ὁ ἀρχηγός Γκόρδον τόν κίντυνον καί πῆρε τούς συντρόφους του καί τήν ἀρχηγίαν του καί μπῆκε εἰς τό καράβι… Τοῦ λέγω: Κόπιασε ἡ γενναιότης σου καί σ’ αὐτήν τήν μπατάγια τή σημερινή θά γένη ὁ Θεός ἀρχηγός… Τί θά κάμης μοῦ λέγει σέ τόσον πλῆθος Τούρκων; – Εἶναι ὁ Θεός τοῦ λέγω καί κάνει Αὐτός!» Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη ἐκδ. «Μέλισσα» σ. 256.

[7] . στό βιβλίο «ΜΝΗΜΕΣ,ΡΙΖΕΣ…ΔΟΞΑ & ΤΙΜΗ», Μέγαρα 2012, σελ. 49.

[8] .«Ἡ Ὀρθόδοξη Ἑλληνική Ἐκκλησία εἶναι ἡ μόνη χριστιανή Ἐκκλησία σ’ ὁλόκληρο τόν κόσμο πού ἔκανε ἐπανάστασι. Δέν ὑπεστήριξε ἁπλῶς ἠθικά τόν

ἀγῶνα τοῦ ἔθνους, ἀλλά τόν ξεκίνησε ἀπ’ τά Μοναστήρια Της καί τόν τροφοδότησε μ’ ὅλες της τίς δυνάμεις καί καθόλη τή διάρκειά του μέχρι πού καρποφόρησε», Μ. Φαράντου ἐνθ. ἄν. σ. 505.

[9] . Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης στό βιβλίον: «ΜΝΗΜΕΣ, ΡΙΖΕΣ…ΔΟΞΑ & ΤΙΜΗ»Μέγαρα 2012, σελ. 58.